

A helytörténetírás és a honismereti kutatás néhány időszerű elvi és módszertani kérdése

A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusa a honismereti mozgalmat, illetve a helytörténeti kutatásokat a szocialista hazafiságra való nevelés egyik lényeges elemének jelölte meg. A kongresszus határozata kimondja: „A szocialista hazafiság magában foglal minden igazi értéket, amelyet évszázadok során a magyar nép teremtett.”

A politikai vezetés aktív támogatása minden bizonnyal nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az elmúlt évek során rendkívül széles körű társadalmi igény mutatkozott a helytörténeti-honismereti kutatás iránt. Azonnal tegyük hozzá, a helytörténeti és a honismereti mozgalom eddig nem tapasztalt produktivitással és aktivitással válaszolt a felmerült szükségletekre. Eppen ezért indokolt, hogy számadást végezzünk, lemérjük: az utóbbi időben napvilágot látott helytörténeti-honismereti munkák mennyiben segítették a szaktudomány fejlődését, mennyire hatotta át a megjelent műveket a marxista-leninista világnézet, hol tart a helytörténetírás és a honismereti mozgalom nevelő, közösségformáló funkciójának gyakorlásában. Betöltötte-e a szocialista tudatformálásban reá váró feladatot, sikerült-e a társadalmi tudat alakításának tényezőjévé válnia.

1. Felmérések bizonyítják, hogy az utóbbi időben megjelent a helytörténeti-honismereti munkák jelentősen hozzájárultak annak a lemaradásnak a pótlásához, amely forradalmi hagyományaink, a munkásosztály, dolgozó népünk harcos, hazafias hagyományainak kutatása és a kutatás eredményeinek ismertetése terén fennállott. A széles tömegek tudatvilága, vagy ha úgy tetszik történelmi tudatába a polgári-demokratikus tradíciók mellé benyomultak szocialista hagyományaink. Közvetett széles tömegek tudatvilágába, vagy ha úgy tetszik történelmi tudatába a polgári központi irányítás nélkül, alulról jövő kezdeményezésként szinte minden megyében megindult a forradalmi munkásmozgalom, különösen pedig a Tanácsköztársaság és a felszabadulás helytörténeti emlékeinek összegyűjtése, feldolgozása és népszerűsítése. Mindez egyebek mellett nagymértékben hozzájárult a párt és a munkásosztály vezető szerepének tudatosításához.

2. Ismeretes, hogy a történettudománynak és ezen belül a helytörténetírásnak különösen fontos szerepe van a nemzeti érzés ápolásában, a hazafias nevelésben. Helytörténetírásunk az elmúlt évek során sokat tett azért hogy ébren tartsa a nép történelmi harcának és kultúrájának demokratikus forradalmi hagyányaiból táplálkozó nemzeti érzést, a szülőföld iránti szeretetet.

Nem jelentéktelen azoknak a munkáknak a száma sem, amelyeknek a szerzői már eszmeileg és tartalmilag túllépve a hazafias érzület ápolásának az igényét, eljuttottak a szocialista hazafiság tudatos vállalásáig, azon meggyőződésük hirdetéséig, hogy a nemzet felemelkedése a szocializmus megvalósításától függ.

3. Az újabb monográfiák, tanulmánykötetek — általában eddig ismeretlen tények feltárásával — új összefüggéseket tudtak kimutatni és ezzel gazdagították az országos képet. Ezek a kétségbevonhatatlan eredmények is hozzájárultak ahhoz, hogy egyre kevesebben vitatják a helytörténeti-honismereti kutatás jelentőségét. Ennek ellenére továbbra is számosan vannak olyanok, akik — szembeállítva az országos és a helyi kutatásokat — lebecsülően szólnak a helytörténeti tárgyú dolgozatokról, mondván, hogy ezek korlátozottabb lehetőséget rejtnek magukban, mint az országos történeti munkák. Feltehetően ezzel függ össze az a helytelen szemlélet és gyakorlat, amely szerint a vidék történetének a kutatása a vidéken élő történészek, az „országos történet” kutatása a központi kutatóhelyeken dolgozó történészek feladata. Ezzel magyarázható, hogy vannak kutatók, akik a forrásanyagot nem valódi tudományos értéke, hanem területi hovatartozása alapján minősítik, selejtezik. Ezek a történészek nem veszik figyelembe, hogy a kellő színvonalon művelt helytörténeti kutatás éppen azáltal tud felmutatni szép eredményeket, hogy vizsgálni képes az élet összes jelenségeit egy földdarabon minden bonyolult egybefüggésével, kuszált kapcsolatával.

Mindez általában is vonatkozik a helytörténetírásra, különös erővel érvényes azonban a legújabbkori kutatásoknál. A legújabbkor forrásbázisa ugyanis hallatlan mértékben bővül tovább, s a megszorított forrásanyag nemcsak a számbajöhető

témák tárházát bővíti, tehát nemcsak több részletkérdés adatszerűen jobb megértésére kínál lehetőséget, hanem a forrásfelhasználás olyan teljességét, s a feldolgozó munkában az elemző módszer alkalmazásának olyan lehetőségét kínálja, amelyet az országos történet kutatója a maga szükségképpen kiterjedtebb kutatási területén alkalmazni soha nem tud. Esetenként annak lehetőségét is magában rejtí ez a körülmény, hogy az ún. országos történeti kép egészéhez szolgáltatson a kibővült forrásanyag alapján újabb és újabb elméleti tanulságokat, országos szintű általánosításra is emelhető újabb megállapításokat.

Valójában tehát az országos történet és a helytörténet nem ellentétes megközelítése a történeti valóságnak, hanem egymást szükségszerűen kiegészítő és feltételező módszer, amely egymás eredményeire épít, s egymás szempontjaitól mintegy megtermékenyülve új és új összefüggések feltárásának lehetőségét teremti meg.

A forrásbázis hihetetlen kiszélesedése következtében leszűkülhet a vizsgált jelenségek intervallumának nagysága is. Egy téma kisebb periódusban történő vizsgálata a történeti folyamatnak szükségképpen csupán villanásnyi keresztmetszetét adja, de ezáltal válik lehetővé a teljes élet sok — legalábbis majdnem minden — oldalú intenzív visszaadása, élesebb tükrözése.

Nemegyszer előfordul, hogy helytörténeten már csak a „vidék” történetét értik. Megítélésünk szerint azonban a helytörténeti tanulmányokat nem lenne szabad elsősorban ezen a territorális alapon a helytörténetírás gyakorlatába bevett módon művelni. Arra kellene törekedni, hogy az új- és a legújabbkori munkák általában mindinkább helytörténeti szempontúak is legyenek.

A „helytörténeti” munkát a „köztörténeti”, vagy az országos eredményeket tárgyaló munkáktól ebben az értelemben nem az különbözteti meg, hogy forrásbázisa vidéki levéltári anyag, hanem az, hogy a tárgyat jelentő történeti eseményt vagy társadalom-, illetve gazdaságtörténeti jelenségsorozatot a helyi tényezők összehatásakor mutatja be. Egy tanulmány azzal válik ilyen tágabb értelemben helytörténetivé, hogy forrásanyagát a helyi körülmények, a természeti-földrajzi viszonyok alakulásának, a helyi gazdálkodási módszereknek, a termelési-technikai kérdéseknek, a szokásoknak, a viseletnek stb. aprólékos ismeretében képes a felszínre hozni és bemutatni. Azaz a történeti megközelítés egyfajta módjaként foghatjuk fel e munkákat. Itt említjük meg, hogy amikor egy-egy település gazdag történetét nem provinciális, hanem marxista-leninista szemlélettel érvényesítő módszerrel dolgozzuk fel, törekednünk kell a komplex megközelítésre, több tudományág (földrajz, néprajz, biológia, a nyelvtudomány stb.) szakembereinek erőfeszítéseit egy cél sikeres megoldásának irányába összefogó-hangoló megoldási módokat keresése, mégpedig a szakágak teljes egyenrangúsága alapján.

Az egyes jól körülhatárolt területek történetének feldolgozásában a legfontosabb szempontok egyike: az összehasonlító (komparatív) módszer.

A történeti vizsgálódás nem szűkülhet le sohasem csak az adott területre. Elszűrőkül, provinciálissá válik szükségszerűen az a munka, amelyik csak az adott terület forrásait böngészi és idézi, amelynek szerzője nem rendelkezik széles körű történelmi ismeretekkel az országos történet, sőt az egyetemesség irányában. Ebben a történeti műfajban csak akkor nyújthatunk értékeset, ha feldolgozásunk mind szemléletben, mind módszerében, tárgyalt anyagában és mondanivalójában szervesen kapcsolódik, ötvöződik az országos történet egészéhez.

Mándics Mihály:

A nemzetiségi honismereti munka legfontosabb kérdései

A nemzetiségi honismereti munkát az általános és országos mozgalom szerves részének tekintjük, mivel honismereti mozgalom csak egy van, ahogy haza is csak egy van, de mindkettő közös testvéri tulajdonunk. A nemzetiségi közművelődés, mint egy nagyobb egység része, tartalmazza mindazokat a stílusjegyeket, amelyek a közművelődés fogalmát meghatározzák. Ugyanakkor a nemzetiségi terület rendelkezik olyan sajátos vonásokkal is, amelyek indokolják, hogy a közművelődésen belül külön egységként kezeljük. Sőt, nemzetiségenként is találkozhatunk sajátosságokkal. Nemzetiségi politikánk és a nemzetiségi közművelődés reális továbbfejlesztése, va-